

نباتات طبی و اروماتیکی سرمایه ملی کشور ماست

تهیه و ترتیب: سردار محمد دوست

اشکاشم- افغانستان

تاریخ نشر در **سیمای شغنان**: ۱۴ مارچ ۲۰۱۵

فهرست:

- 1- اوصاف جغرافیایی افغانستان
- 2- وضعیت نباتات طبی در افغانستان و بدخشان
- 3- اهمیت دوایی نباتات طبی
- 4- استفاده از نباتات طبی در طبابت
- 5- طرح، ریسرچ، وانکشاف نباتات طبی
- 6- جمع آوری نباتات طبی
- 7- اساسات و یا اصول برای ایجاد معیارها و استندرد چیست؟
- 8- جمع آوری معقول نمونه برای ارباریوم
- 9- پروسیجر معیارهای عملیاتی
- 10- تخنیکهای ارزیابی منابع
- 11- جمع آوری معقول نباتات بخاطر تجزیه با کیفیت
- 12- لست نباتات طبی در ولسوالیهای سرحدی ولایت بدخشان (اشکاشم، زیباک، شغنان و وواخان)

اوصاف جغرافیایی کشور:

افغانستان یک کشور کوهستانی بوده و دارای اقلیم متفاوت است، به این ملحوظ فلورای نباتی در مناطق مختلف مختلف میباشد.

فلورای نباتی چیست:

فلورای نباتی عبارت از فرش نباتی یک ساحه است (در سطح مملکت، منطقه و یا قریه) یا مجموعه محیط زیست یک محدوده جغرافیایی را فلورا گویند (میتواند فلورای حیوانی باشد یا نباتی یا بکتریایی) و یا موجودات حیه یک حوزه معین جغرافیایی را فلورا گویند. افغانستان دارای چهار اقلیم است:

1. اقلیم کانتیننتال (ساحات مرتفع چون بدخشان، بامیان و غیره)
 2. اقلیم سبتیک (اقلیم خشک و گرم مثل نیمروز، آقچه شور تپیه، حیرتان و غیره)
 3. اقلیم سوبتراپیک یا نیمه استوایی (مانند ننگرهار، خوست، لغمان و غیره)
 4. اقلیم مدیترانه یا اقلیم مرطوب مانند (کنر ها، شمال و جنوب سفید کوه و غیره).
- در تنوع اقلیمی مختلف نباتات مختلف رویش دارد. در تمام جهان 220000 نوع نبات طبی وجود دارد که از جمله 25000 نوع آن در افغانستان موجود است که از جمله 500 نوع آن در افغانستان شناسایی شده است و 200 نوع آن قراریکه انجوهای مختلف و بخشهای مختلف حکومت افغانستان تحقیقات و جستجو نموده اند در افغانستان قابل استفاده میباشد که از جمله 45 نوع آن ارزش تجارتي دارد و 6 نوع آن عمدتاً بخارج از کشور صادر میگردد، مانند زیره، شیرین بویه، کرابیه (زیره زراعتی)، زعفران، هنگ و اناب میباشد.

وضعیت کنونی نباتات طبی در افغانستان

جنگهای تحمیلی 3 دهه در کشور نه تنها جان ملیونها انسانرا گرفت، بلکه چهره طبیعت زیبای کشور را نیز تغیر داد و اثرات منفی بالای نباتات طبی را بجا گذاشت.

نرخ نباتات طبی بدلائل ذیل در افغانستان پایان است:

1. نبود بازار خوب در داخل کشور
2. بی تفاوت بودن دولت در قبال نباتات طبی به نسبت جنگهای تحمیلی در کشور
3. زیدخل نبودن مردم

مهمترین اقلامیکه در گذشته از محصولات نباتی بخارج از کشور ارسال میگردد عبارت بودند از شیرین بویه، کرابیه؛ شقاقل، بادیان، تخم شبدر و غیره.

تنها در سال 1981 مقدار 10000 تن شیرین بویه بخارج از کشور ارسال گردید استفاده از نباتات در طبابت:

صفت دوایی نباتات طبی در گذشته آنقدر خوب نبود و در حال حاضر نیز بنا بر دلایل مختلف پایانتر است. مردم بواسطه تجارب شخصی خودشان از نباتات در مورد امراض مختلف از آنها استفاده میکنند.

تفاوت بین طبابت عامیانه و طبابت سنتی؟

طبابت سنتی بر مبنای طرز دید معین فلسفی و سنتی در مورد صحت و سلامت و تداوی امراض بنا یافته است و نماینده گی از یک مکتب فلسفی عمل میکند و در حدود وسیع جغرافیایی عرض اندام کرده است.

طبابت سنتی (طبابت یونانی) در زمان اسکندر مقدونی در افغانستان رواج پیدا کرده است و شامل طبابت سنتی فارسی، عربی، هندی و یونانی میباشد. در افغانستان ذکر یای فارسی بنام طبیب سنتی و یا پدر طبابت سنتی مشهور است، و در سطح دنیا ابو علی سینا و ابو ریحان بیرونی از بنیان گذاران طبابت سنتی میباشند.

طبابت عامیانه:

این طبابت بر مبنای تیوریه یا طرز دیدهای فلسفی نبوده صرف به اساس دساتیر شفایی و تجارب شخصی بنا یافته است، و در یک محدوده کوچک قابل عملی میباشد.

موارد ذیل تاثیرات منفی را بالای نباتات طبی بجا گذاشته است:

- 1- تاثیرات جنگها
- 2- خطرات انقراض نبات
- 3- کشت خشخاش
- 4- عدم موجودیت پالیسی دولت و قانون

ارزیابی منابع:

ارزیابی منابع معلوم میکند که کدام منابع با ارزشتر است، کشورهاییکه از نظر فلورای نباتی غنی هستند در درجه اول نیپال و بعد سریلانکا و افغانستان میباشد. نباتات اساساً دارای دو منبع هستند:

- منبع وحشی و منبع زراعتی
- نباتات وحشی 4 گروه هستند:
- 1- نباتات کمیافت

2- فقیر (منابع آنها متضرر شده است)

3- مواجه به خطر

4- در حال اضمحلال

حفاظه نباتات:

1- محافظت در محیط (قواعد دارد و بنام پارکهای ملی یاد میشود)

پارک ملی به محدوده‌ای از منابع طبیعی، من جمله جنگل، مرتع، بیشه‌های طبیعی، دشت، رودخانه، دریاچه و کوهستان اطلاق میشود که نمایانگر نمونه‌های برجسته از مظاهر طبیعی باشد. دولت‌ها بن منظور حفظ همیشگی وضعیت زیست بوم و همچنین ایجاد محیط مناسب برای تکثیر و پرورش جانوران وحشی و رشد گیاهان در خطر انقراض و برای جلوگیری از دخالت‌های مخرب انسانی این مناطق را تحت حفاظت قرار میدهد.

بند امیر نخستین پارک ملی افغانستان و واخان بدخشان دومین معرفی خواهد شد

2- محافظه بانک تخمها

بزرگ ترین بانک بذر و تخم گیاهی دنیا در منطقه سردسیر نروژ اینجا معروف به “طاق قیامت” در منطقه سردسیر و قطبی کشور ناروی و محل نگهداری ۲ میلیارد بذر و تخم گیاه از سراسر جهان است

3- کشت و زراعت نباتات
طرح، ریسرچ وانکشاف
نباتات طبی:

اسنگر دانشمند استرالیایی
بعد از جنگ دوم جهانی
نباتات طبی افغانستان را
مورد مطالعه قرار داده و از
آنها ارباریوم مختلف آماده

نموده بود که در حال حاضر در موزیم وینا در اروپا موجود میباشد، این دانشمند
افغانستان را از جمله کشورهای غنی از نباتات طبی قلمداد نموده است.

شیوه های سنتی جمع آوری:

تجزیه کیفی- دوا حیات را نجات میدهد ، بناً نمونه ها باید مورد تحلیل و تجزیه کیفی
قرار داده شوند:

- 1- تشخیص ظاهری نبات(بدانیم که برگ نعنا است یا گشنیز)
- 2- تشخیص مواد فعال بیولوژیکی و فزیولوژیکی نبات (نباتات زهری نیستند؟)، نوعیت
و مقدار کیفیت ان تشخیص گردد. مثلاً شیرین بویه چندین قسم است ولی کدام نوعیت
آن بهتر است.
- 3- جمع آوری در موسم مختلف مطالعه گردد(اندازه جسامت، رنگ برگ و فیصدی
مواد فعال نبات و غیره).

طرحهاییکه برای تحقیق وانکشاف لازم است:

گروپ اول- ارزیابی منابع که عبارتند از:

- 1- تشخیص نباتی وانکشاف ارباریوم
- 2- ارزیابی ، مطالعه وانکشاف جغرافیایی
- 3- مطالعه شیوه های جمع آوری بصورت سنتی

گروپ دوم – تجزیه کیفی شامل :

- 1- مطالعه آناتومی و مورفولوژی نبات
- 2- تشخیص مواد فعال نبات (دوایی)
- 3- تعیین مقدار دوایی نبات
- 4- تعیین اوصاف فزیکی نبات

گروپ سوم – اداره منابع :

- 1- تعلیمات و تربینگها
- 2- تهیه نقشه طبیعی و اقتصادی
- 3- سازماندهی اداره و مسؤلیتها
- 4- انکشاف موضوعات تخنیکي (استفاده معقول)
- 5- پالیسی در چوکات قانونی
- 6- تکثیر نباتات و بذر آنها

انکشاف معیارهای ملی:

- 1- تهیه مونوگراف نباتات
- 2- رساله برای جمع آوری کننده گان
- 3- معیارهای لازم برای صادرات
- 4- انکشاف تکنالوژی محلی برای جمع آوری و یا پروسس بعد از جمع آوری، مثلاً (بسته بندی ، وسایل بسته بندی، لیبل و غیره)

کیفیت اوصاف اشتراکی:

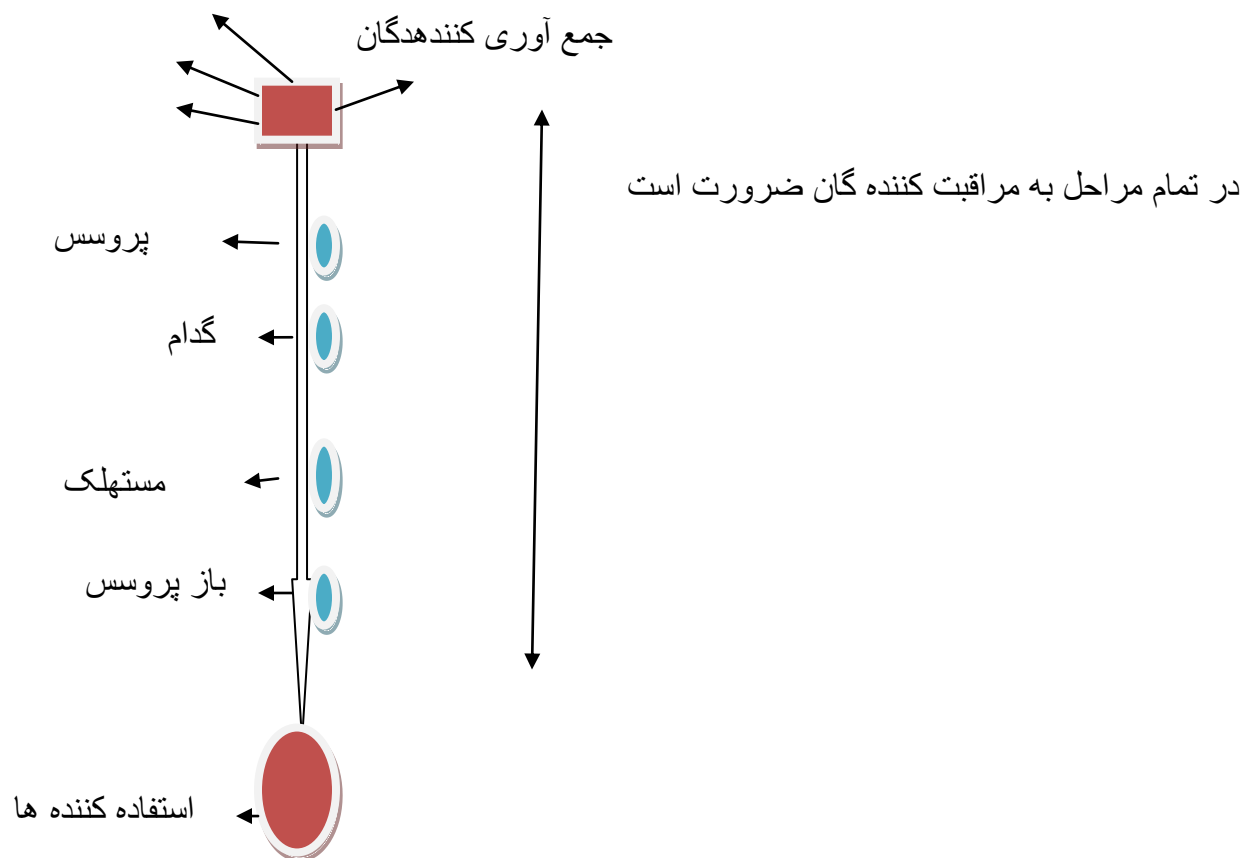
- الف- هویت
- ب- ظاهری (بوی، رنگ و ذایقه)
- ج- کیمیاوی
- د- فزیکی (رطوبت معین داشته باشد،)
- ه- بیولوژیکی (در لابراتوار تست گردد و یا بالای موش و پیشک و غیره تست گردد)
- و- مصونیت (باید ملوث نباشد)
- ض- کیفیت نبات باید در لابراتوارها معین گردد

جمع آوری نباتات طبی در افغانستان (توام با کمبودی ها و نواقصات):

- 1- طور عنعنوی ، محلی یا سنتی جمع آوری میگردد که بعد از مشاهدات انجام میشود.
- 2- جمع آوری کننده گان معلومات و مهارت ندارند (این نقاط ضعیف است)
- 3- محدود بودن امکانات تخنیکی (در ظرف خراب نگهداری میشود و یا در محل کثیف نگهداری میگردد)
- 4- عدم موجودیت قوانین و معیارها (در خود وزارت زراعت هنوز معیار وجود ندارد)
- 5- عدم موجودیت نقشه های اقتصادی
- 6- عدم موجودیت استراتژی برای جمع آوری دوامدار
- 7-

تمام اقداماتی که صورت میگیرد تا مقدار یک شی معلوم گردد منابع باید ارزیابی گردد. موضوعات اساسی که برای ایجاد یک اداره برای استفاده دوامدار از نباتات طبی لازم است قرار ذیل است:

- 1- ذیدخل بودن مردم یا کمونیتی است (در قانون باید ذیدخل باشند)
- 2- تعیین موضوعات اداری (موضوع اقلیمی و غیره)
- 3- به مراقبت جدی نیاز است (باید قانون حاکم باشد)
- 4- داشتن یک پلان اداری منظم
- 5- پروسیژر برای مراقبت از نمونه های جمع آوری شده

قواعد جمع آوری:

- 1- نقشهٔ ساحهٔ جمع آوری را باید در اختیار داشته باشیم
- 2- محلاتیکه برای جمع آوری لازم نیست (محلات در حال انقراض و محلاتیکه آفات دارند)
- 3- کسانیکه به جمع آوری اشتغال دارند، باید همه دارای معلومات کافی باشند، بدانند که چه چیز را جمع آوری کنند (نبات مشابه تقلب نشود)
- 4- تقویم یا جنتری جمع آوری (هر نبات فصل معین جمع آوری خود را دارد)
- 5- در کدام وقت شیرۀ نبات بهتر است، باید شناخته شود
- 6- طریقهٔ جمع آوری (با دست یا وسایل میخانیکی)
- 7- مواردیکه به استمرار نبات تعلق دارد (نبات نباید نابود شود، یک قسمت آن به آینده نگهداری شود)
- 8- تدابیریکه بعد از جمع آوری اتخاذ میگردد (بسته بندی، انبار، ذخیره و غیره)
- 9- قواعد جمع آوری از نباتات وحشی تا زراعتی فرق دارد در نظر گرفته شود (زراعتی کشت میگردد و حاصل برداری میشود)

مواردیکه بالای جمع آوری مؤثرند:

- 1-تریننگ ها (در تمام مراحل)
- 2- عقد قرارداد (از جمع آوری کننده گان تا مرکز جمع آوری)
- 3- لست جمع آوری کننده گان معین باشد
- 4- پروسس نمودن در محیط (مکلفیتها باید معین باشد)
- 5- ترانسپورتیشن
- 6- سند گذاری (تهیه سند) بخاطریکه اطمینان حاصل شود بیک سند گذاری مکمل ضرورت است

جمع آوری کننده گان باید لست ذیل را داشته باشند:

- نام نبات مشخص باشد
- کدام قسمت نبات جمع آوری میگردد
- مرحله جمع آوری نبات
- وسایل جمع آوری
- چند فیصد ریشه جمع آوری میگردد
- به اساس کدام علایم جمع آوری میگردد (پخته شدن نبات)
- از جاییکه جمع آوری گردد نام آنجا ذکر گردد

برای جمع آوری مستمر موارد خاص ذیل رعایت گردد:

- 1- نبات جمع آوری شده باعث صدمه زدن سایر نبات نگرده، و نباتی را که نمیخواهید جمع آوری گردد
- 2- جمع آوری موجب فرسایش خاک نگردد
- 3- بهترین کیفیت ممکنه محصول حاصل گردد و کمترین ضایعات داشته باشد
- 4- کدام قسمت نبات مورد استفاده است؟ (علف، ریشه، برگ، شیره و یا گل نبات)

علف: قسمت تمام روی زمینی نبات است که شامل (سافه، برگها و گلها میباشد) و در موقع شگوفایی جمع آوری میگردد.

برگها: برگها میتوانند از درخت، درختچه و یا گیاهان باشد، موقع جمع آوری آن هنگام شگوفایی است.

میوه ودانه ها: در وقت پخته شدن جمع آوری میگردد(در مرحله رشد مکمل جمع آوری میگردد).

ریشه ها: وقت جمع آوری با تکمیل شدن رشد نبات(یا شروع بهار و یا ختم بهار، قبل از پندک کردن و در خزان در وقت تکمیل شدن رشد نبات).

قشر: در فصل بهار در هنگام شیره (هنگامیکه پوست درخت بدرستی کشیده شود).

محل جمع آوری:

- 1- جای آن خشک و پاک باشد
- 2- درجه حرارت کمتر از 18 تا 25 باشد
- 3- جمع آوری جدا گانه صورت گیرد(با نبات دیگر مدغم نگردد)
- 4- شیوه خشک کردن (در زیر سایه، آفتاب و غیره)
- 5- از ملوث شدن جلوگیری گردد
- 6- معیار خشک کردن : نبات نباید از حد زیاد خشک گردد.

اساسات و یا اصول برای ایجاد معیار و یا استاندارد چیست؟

تصدیق به اساس معیار داده میشود، فلذا استاندارد یا معیار ضوابطی است که در مورد یک پروسیژر بخاطر تعیین کیفیت و سویه (سورت) آن تهیه میگردد.

استندردهاییکه بمنظور معیاری نمودن نبات طبی و اروماتیک استفاده میشود، به سویه های بین المللی است ، معلوماتها(از محلی به منطقوی، ملی و بین المللی) میرسند .
Standard Operating Procedure (SOP)

تعریف استاندارد

استندرد: عبارت از تهیه اصول کانکریتی یا شاخصها و خصوصیات دیگری است که برای جمع آوری مستمر نبات یا نباتات وحشی اروماتیک استفاده میشود. و یا استاندارد اساس تهیه تصدیق است.

هدف تهیه استاندارد اصولاً اطمینان از حیات دوامدار در ساحات رویش آنها (نبات) تشکیل داده وزمینة استفاده مؤثر آنها را با نظر داشت فرهنگ، سنت و کاریابی تشکیل میدهد. ترست Trust یا اطمینان : مواد باید طرف اطمینان باشد و دارای تصدیق نامه باشد

سرتفیکیت یا تصدیق ارگانیک: Organic Certification

تصدیقی است که برای محصولات خام نباتی، اطمینان از عدم استفاده مواد کیمیاوی که در رویش نبات جمع آوری و پروسس محصولات نباتی استفاده می‌گردد، تهیه میشود. قابل تذکر است که منظور از مواد کیمیاوی مذکور محصولاتی است که میتواند برای صحت مضر باشد و یا سبب آلوده گی محیط گردد.

سند گذاری: Documentation

برای تصدیق دهی جمع آوری مستمر از نباتات وحشی تهیه اسناد یک اقدام مهم تلقی می‌گردد و این اقدام باید در تمام مراحل انجام گردد. یکی از اسناد مهم که برای جمع آوری مستمر نبات وحشی حیاتی است، عبارت از مونو گراف (مقاله) است. مونوگراف: معلومات مکمل پیرامون یک نبات است. مونو به معنی یک و گراف ترسیم است. در هر مرحله باید سند داشته باشیم.

جمع آوری معقول نمونه برای ارباریوم-Herbarium:

ارباریوم چیست؟

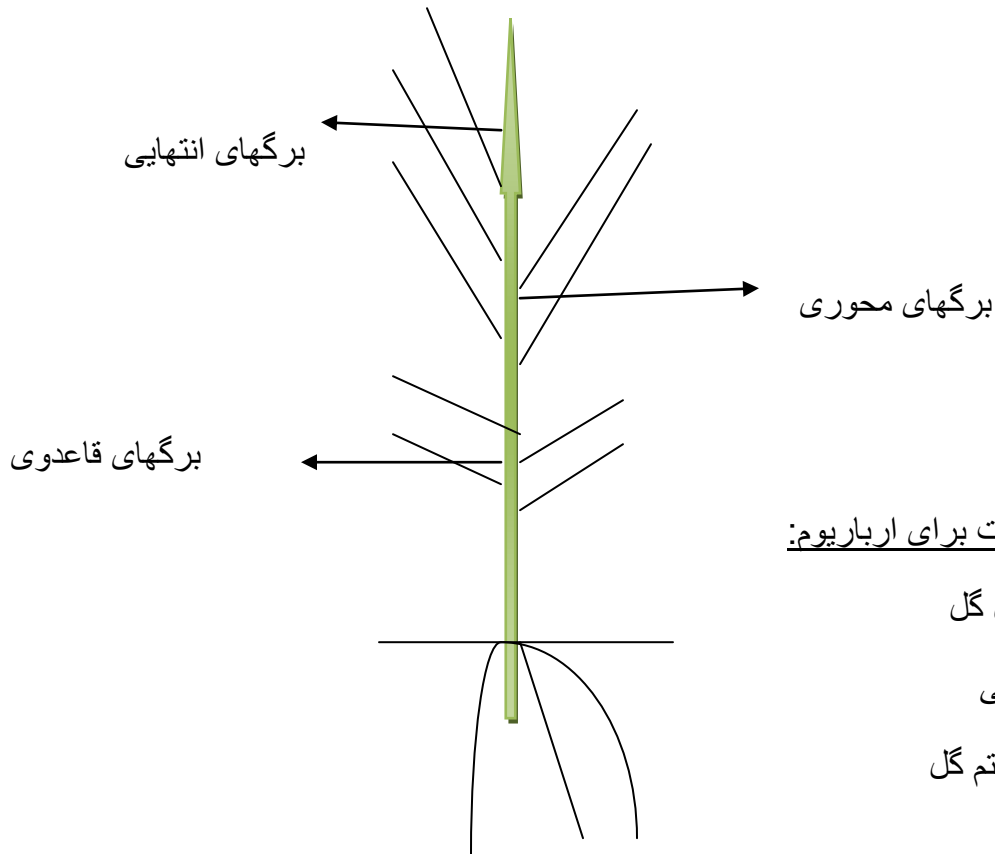
در لغت جایگاه علف است و در اصطلاح عبارت از محلی است که در آن نباتات بصورت مآخذ نگهداری میشوند. و در چوکات یک باغ نباتات و یا موزیمهای تاریخی، طبیعی ترتیب و تنظیم می‌گردند. و یا ارباریوم عبارت از سمپل تسبیت شده یک نبات است که ضمیمه یک ورق حاوی معلومات و مشخصات زیربط میباشد.

جمع آوری معقول برای ارباریوم:

برای تهیه ارباریوم اقدامات ذیل عملی گردد:

- 1- قبل از همه، نمونه را که میخواهیم از آن ارباریوم را تهیه کنیم باید انتخاب نمود (نمونه باید نمایانگر تمام نبات را داشته باشد).
- 2- نمونه را که انتخاب مینماییم باید صحت و سالم باشد.
- 3- مرحله انتخاب نبات (نمونه که گل داشته باشد، از هر نبات باید 30 نمونه گرفته شود)

نمونه های نبات باید بطور ثابت مثلیکه در روی زمین است همانگونه بالای کاغذ نصب گردد. یک قسمت برگها سرچپه و قسمت دیگر آنها راسته باشد، برگهای محوری نقش اساسی دارند و آنها باید مکمل شامل ارباریوم شون

مراحل انتخاب نبات برای ارباریوم:

- 1- نمونه های اول گل
- 2- مرحله شگوفایی
- 3- مرحله تخم و ختم گل

ریشه شیرین بویه در ارباریوم نمیآید و قسمت روی زمین آن مثل ساقه، برگ، گل و تخم آن در ارباریوم حتمی است. ساقه نبات میتواند یکجایی باشد و یا علیحده.

مرحله ماقبل خشک کردن:

انتخاب کردن نبات و تهیه سامان و وسایل برای فکس کردن آن در روی اخبار و یا کاغذ جذاب.

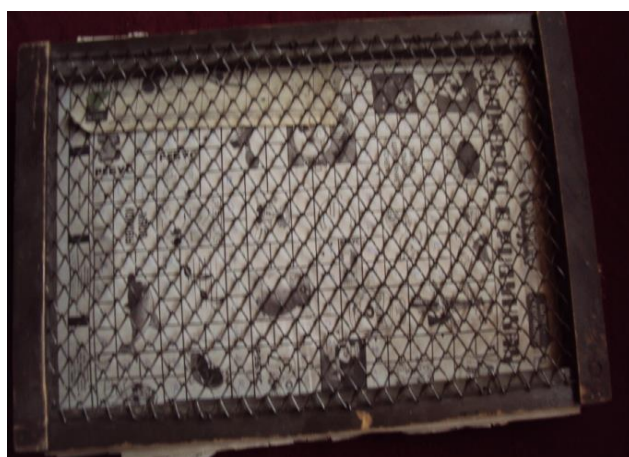
فکسنگ کدام مرحله است؟ مرحله است که نبات مطالعه میگردد و تمام خصوصیات آن حفظ گردد. نبات قطع گردیده نصب میگردد، دنباله برگ در ارباریوم بسیار ضروری است.

مرحله نگهداری :

نمونه داخل اخبار و اخبار داخل فریمها گذاشته میشود. ارباریوم باید در آفتاب خشک نشود فقط در زیر سایه خشک گردد.

- وسایل ضروری برای ارباریوم:
- 1- کاغذ جذاب یا اخبار کهنه برنگ زرد
 - 2- قیچی و چاقو
 - 3- پنس
 - 4- فریم یا چوکات

در ساختن ارباریوم نباید از تار، سکاچتیب و غیره استفاده کرد،نباید نبات در بالای کاغذ بوسیله چیزی محکم گردد،تا نبات سالم در ارباریوم باقی بماند.

پروسجر معیارهای عملیاتی اول:

تعیین شرایط برای پروگرام: تمام مراحل و جریاناتی که برای تولید محصول با کیفیت از نبات طبی رویدست گرفته میشود، باید مطابق معیارهای مؤثر و قابل قبول عیار گردد.

1- جمع آوری ارباریوم بمنظور تشخیص نباتی:

نام انجو یا اداره

نام جمع آوری کننده ها

آدرس تماس

تاریخ آغاز جمع آوری

نوعیت مواد جمع آوری شده(اعضای روی زمینی یا میوه)

نمبر نمونه(شماره نمونه مانند بدخشان نمبر 3)

نام محلی

نام علمی

موقعیت ساحه (جی پی اس) ارتفاع و طول البلد
 نام مالک زمین (ملکیت عامه و غیره)
 مقدار گیاه در هر هکتار (میتوان آنرا تخمین گرفت)
 مساحت ساحه جمع آوری (ارقام تخمینی) مساحت رویش نبات
 معرفی ساحه مشخص
 حقوق دسترسی (حق استفاده که قانون به آن داده است) آیا مردم این حق را دارند یا خیر؟
 آیا دولت این حق را میدهد.
 اگر زمین شخصی است باید از مالک زمین اجازه گرفته شود
 شرایط اقلیمی و خاک (زمین ریگی است یا گلی و غیره)
 عمق خاک (نبات تا چه حد در خاک فرو رفته است)
 فیصدی ریگ
 قشر زمین (هموار یا دامنه دار)
 درجه حرارت سالانه (حد اقل و حد اعظم)
 حد اوسط ترسب سالانه (بارنده گی)
 حد اوسط رطوبت سالانه (تقریباً 30 تا 40)
 ارتفاع از سطح بحر
 مور فلوژی نبات (ارتفاع درخت، شاخه ها، طول ریشه شیرین بویه به متر)
 طول ایزوم چند سانتی متر و طول ریشه اصلی چند سانتی متر است
 معلومات کافی در مورد اعضاییکه شامل ارباریوم نمیشد، گرفته میشود
 اسم تحقیق کننده :
 تاریخ / /
 نوت: برای هر ده نمونه یک ورق پروسیجر معیارهای عملیاتی SOP جور شود.

پروسیجر معیارهای عملیاتی یا SOP دوم

بر اساس نوعیت گیاه صورت میگیرد، بمنظور ارزیابی منابع مثلاً برای تمام ولسوالی
 اشکاشم یک سوپ جور شود که نمونه در ورق جداگانه موجود است.

در قسمت خصوصیات نبات چنین نوشته شود:

در سوپ ارزیابی نبات در بخش خصوصیات نبات و رویش آن معلومات خاص در مورد
 منابع نبات از قبیل سابقه آن، ظرفیت کنونی و عوامل خاص که سبب تهدید و کاهش آن
 میگردد تحریر شود.

برای 4 نبات به تعداد 4 سوپ خصوصیات نوشته شود

تکسنومی نبات

نام دوایی

تعیین هویت (شیرین بویه)

محصولات مشابه

بیولوژی نبات

نام ولسوالی یا ولایت و غیره

ساحه رویش نبات چقدر است؟

مقررات بین المللی در مورد موجود نیست

محدودیت قانونی است؟

مقدار گیاهای رو به افزایش یا کاهش

کشت

اندازه جمع آوری

حجم تجارت در منطقه

قیمت فی کیلو گرام در محل

طرز جمع آوری (بوسیله چه چیز صورت میگیرد)

محدودیتها در جمع آوری (کدام ممانعت است یا خیر؟)

معلومات شما باید نه از یک نمونه باشد بلکه از نمونه که مردم بفروش میرسانند.

معیارهای کیفیت:

تشریحات راجع به محل زیست گیاه (شرایط مناسب است یا خیر؟)

مردم خودسر استفاده میکنند یا کدام قاعده و قانون موجود است.

محل رویش نبات

مقدار جمع آوری شده در یک روز چقدر است (به حالت تازه یا خشک).

سوپ سوم حقوق دسترسی: Standard Operating Procedure

قانون یا دولت اجازه داده است؟ یا قوماندانان محل ویا خود مردم حق دارند؟

سوال اول- در گذشته بوسیله تراکتور جمع آوری شده است، چه کسی باید آنرا ممانعت

میکرد، حکومت، مردم و غیره).

سوال دوم: در جمع آوری شیرین بویه از کدام مرجع اجازه خواسته میشود؟

ولسوالی، یا کمونیتی.

سوال سوم: آیا جمع آوری شیرین بویه خاک را فرسایش نمیکند؟
سوال چهارم: شیرین بویه کدام نوع مواد فعال در ریشه خود دارد؟

مونوگراف: مجموعه معلوماتی است که در بخش یک نبات ارایه میگردد (نبات سالم باید جمع آوری گردد).

مقاله: دارای تمام معلومات زیربط در مورد نبات طبی برای جمع آوری کننده گان وکسانیکه با نباتات طبی سرو کار دارند (جمع آوری وپروسس) میباشد.
هدف آن عبارت است از:

- 1- جمع آوری نبات معقول ویا عضو معقول آن.
- 2- جمع آوری در موقع مناسب
- 3- جمع آوری بطریقه مناسب
- 4- تامین تضمین ویا فراهم کردن استمرار ویا بقای نبات.
- 5-

مونوگراف دو اهمیت مهم دارد:

یکی تعلیمی و دوم قانونی (موضوع حقوقی)

تخنیکیهای ارزیابی منابع:

ارزیابی منابع: مرحله پیش نیاز مستمر ساختن منابع طبیعی است. داشتن نقشه (در نقشه باید ساحات رویش نبات در سطح ولایت مشخص شود، وساحات جمع آوری معین گردد.)
ساحه باید نامگذاری گردد و حدود آن تعیین شود. نقشه باید در سطح ولایت ترتیب شود.
برای هر نبات یک نقشه ترتیب شود.

از یک بته ترخ یا تلخه که تقریباً مقدار 500 گرام حاصل بدست میآید واز یک بته هنگ مقدار 125 گرام حاصل بدست می آید.

نمونه گیری در نقشه باید 10/10 باشد چون ساحه وسیع است 1/1 خیلی کم است
مناطق فقیر باید جدا و مناطق غنی جدا گرفته شود.

سه محل نشانی شود و حد اوسط آن تعیین گردد.

ساحه چگونه تثبیت گردد، به مراجع رسمی چون (زراعت و مالیه مراجعه گردد و یا طور تخمین ساحه تعیین گردد).

ملکیت مشخص گردد (دولتی است؟ عامه و یا شخصیست)
برای شمارش از خورد بطرف بزرگ میرویم (از یک متر مربع شروع به جریب و هکتار).

جمع آوری معقول نباتات بخاطر تجزیه با کیفیت:

تجزیه کیفی چیست؟ : مواد مختلفه تحلیلی است که بمنظور کیفیت و چگونگی مطابقت نمونه تحت مطالعه با تقاضاها و معیارها صورت گیرد.

تقاضاها در مقابل دواها بسیار مهم است و عدول از آن جرم پنداشته میشود، لهذا انالایز با کیفیت در حقیقت محکمه است. اهداف عمده تجزیه کیفی کدامها اند:

1- تشخیص مواد فعال دوايي.

2- تعیین مقدار مواد فعال نبات

3- تعیین پارامترای اوصاف عددی یا نورمهای عددی:

- رطوبت باید متناسب به محیط باشد

- مقدار خاکستر (ترکیب خاک) بدرجه حرارت 600 سانتی گرید باشد.

- فیصدی مواد خلاصوی (شیرین بویه با آب یکجا میشود و مقدار آن بعد از تبخیر

معلوم میگردد) .

4- مطالعه (ترکیب حیاتی) مواد فعال دوايي. مثلاً : شیرین بویه از موقعیتهای مختلف جمع آوری میشود (بکدام وقت جمع آوری میشود، آیا در اول بهار، در حالت شگوفایی، و بعضاً به سال آینده)

5- تعیین درجه محصول نباتی (محصول متوسط، عالی و یا هم قابل استفاده نمیباشد)

شیرین بویه در کدام وقت جمع آوری میشود؟ : شیرین بویه در خزان در ماههای میزان و عقرب بعد از زرد شدن نبات، و در هنگام بهار قبل از جوانه زدن جمع آوری گردد، بخاطریکه درین هنگام گلیسرین آن کامل است.

برای جمع آوری نمونه بمنظور تجزیه کیفی اقدامات ذیل در نظر گرفته شود:

1- مرحله رشد نبات (مرحله شگوفایی)

2- انتخاب نمونه نبات.

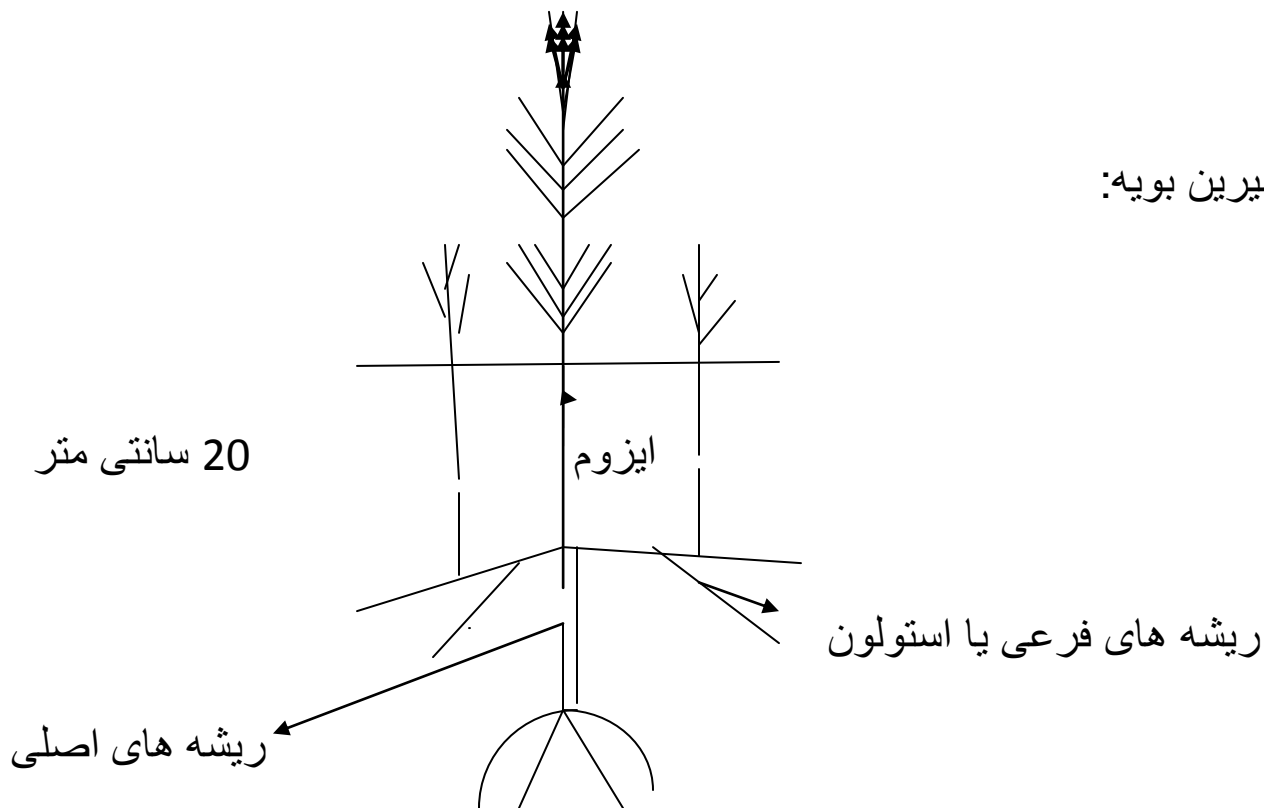
3- کدام قسمت نبات (ریشه، ساقه گل و غیره)

4- پاک کردن نمونه (دو مرحله پاک کردن، یکی قبل از خشک کردن و دوم بعد از آن)

5- مرحله خشک کردن.

- 6- نگهداری نمونه ها (در محلیکه درجه حرارت از 18 تا 25 پایانتر باشد)
 7- سند گذاری (مراحل مختلف فعالیتها ثبت شوند)

نبات شیرین بویه:

تمام قسمت ریشه شیرین بویه قابل استفاده است، ولی قسمت اصلی ریشه قابل بهره برداری است. و ریشه های استولون باید به سال بعدی استفاده شود، تا نبات از بین برده نشود. برای خشک کردن نبات، باید اعضای نباتیکه دارای جسامت و یا قطر بزرگ باشد قطع و پارچه شود، سایز پارچه ها فرق میکند، طول آنها از 10 سانتی بالا نباشد.

در قسمت نگهداری تلاش جدی شود که محل مرطوب نباشد و گردو خاک نداشته باشد، از حشرات و حیوانات بدور باشد، برای انتقال آن باید از خریطه های تکه استفاده شود، چون در خریطه های پلاستیکی گندیده میشود.

سند گذاری:

در سند گذاری نکات ذیل ضروری پنداشته میشود:

- 1- نام محلی نبات
- 2- نام علمی نبات
- 3- تاریخ جمع آوری
- 4- وقت جمع آوری
- 5- ساحه جمع آوری
- 6- خصوصیت محیط (زمین ریگی است یا گلی و غیره)
- 7- ارتفاع نبات
- 8- نام جمع آوری کننده ها
- 9- کدام مراحل بعد از برداشت (خشک نمودن و پاک نمودن)
- 10- شرایط نگهداری (محل پاک در بین کارتها و یا بوجیهای تاری)
- 11- ملاحظات
- 12- امضا

قابل ذکر است که شیرین بویه در سال اول بته میدهد، در سال دوم ساقه بلند میکند و در سال سوم به حاصل می آید. مقدار شیرین بویه برای نمونه گیری از یک الی دو کیلو گرام کم نباشد، نمونه باید غرض انالایز نهایی به مراجعی که دارای لابراتوار مجهز باشد ارسال گردد.

معلومات مختصر در مورد اهمیت دوایی چند نبات طبی معمول در بدخشان و ولسوالیهای سرحدی (شغنان اشکاشم، زیباک و واکان):

شیرین بویه - (Eng. Licorice)

شیرین بویه را در دری شیرین بیان، بیخ مهك و مهك متکی در زبان یونانی سوس، بعربی عرق السوس، به هندی یهتی، سانسکریت یشی مدهو میگویند.

شیرین بویه که يك بته مهم طبی است در حصه های شمالی و مرکزی افغانستان میروید و مقدار زیادی سالانه بدست میآید. شیرین بویه را شیخ الاطبا، و اطبای مشهور یونان برای تسکین تشنگی، رفع التهاب، معده نرم کننده سینه و حلق، تقویه اعصاب، رفع کننده سوزش سینه، صاف کردن آواز، دافع

ضيق النفس، رفع التهاب معده، رفع امراض دماغی و عصبی، امراض طحال، بواسیر و غیره بکار میبرند. روایت است که شیرین بویه را مار بسیار دوست دارد هر جا که بته آن باشد خود را به آن میرساند و پوست خود را به آن میمالد.

سطری چند درباره استعمال این نبات در طب عصری، استفاده از آن در فابریکه های بزرگ دوا سازی خالی از دلچسپی نخواهد بود.

در کتب معروف دواسازی عصری مانند کودکس، فورمولیر، نباتات طبی و غیره که به السنه بین المللی نشر شده این موضوعات بنظر میخورد. شیرین بویه را فابریکات بزرگ بشکل اکستری، پودر، تینچر، کامپوند ساخته و در معرض استفادهء مردم قرار میدهند.

ترکیب کیمیای شیرین بویه: گلوکوز، سکروز، امیدون، سپارازین، مواد البومینی و غیره میباشد. مواد مؤثره آن گلسرین بوده که سبب شیرینی ذایقه آن میگردد. رنگ شیرین بویه، نسواری، خاکستری و زرد است بعضاً در دواسازی ازین نبات برای ساختن گولی کنین، پوسیان و غیره استفاده میکنند.

استفاده شیرین بویه در صنعت: کارخانجات سگرت سازی محلول آنرا برای خوشبو ساختن طعم آن بکار میبرند شیرین بویه را برای معالجه آنژین، برانشیت، قبضیت، رفع اختلالات مثانه، رفع ورم چشم و غیره بکار میبرند. اگر 50 گرام بیخ شیرین بویه بعد از پارچه کردن در یک لیتر آب جوش داده شده بعد از دوازده ساعت تر کردن از صافه کشیده شود، جوشانده مذکور اگر در مواقع عفونت های گلو، آنژین، برانشیت، گرفتگی حنجره و صدا نوشیده شود خیلی موثر است.

طریق ساختن پودر شیرین بویه: بیخ شیرین بویه را قسم تریشه های کوچک در آورده و توسط داش برقی خشک میکنند و بعد توسط آسیای برقی پودر آن را بدست میآرند که این تکامل آنقدر دشوار نبوده ایجاب مصرف زیاد را نمی نماید.

زیره ادویه‌ای برای تقویت خون

بسیاری از افراد دچار کم خونی هستند، اما تمایلی به مصرف دارو نیز ندارند، آنها می‌توانند از این ادویه استفاده کنند. زیره برای فصل گرما مناسب است. زیرا بدن را خنک و به هضم غذا کمک می‌کند. این ادویه که توسط مصری‌های باستان برای مومیایی و همچنین درمان گزیدگی گژدم به کار برده می‌شد، خواص دیگری نیز دارد که عبارت است از:

- این گیاه سرشار از آهن است. بدن برای تشکیل گلبول‌های قرمز که اکسیژن را حمل می‌کند، به آهن نیاز دارد، بنابراین مصرف زیره به افراد کم خون توصیه می‌شود.
- ناراحتی‌های پوستی مانند جوش، اگزما و خشکی پوست را درمان می‌کند. افزودن مقدار کم زیره به ماسک صورت می‌تواند اثر سوختگی و چین و چروک را برطرف کند. برای درمان آکنه و جوش سرکه را با کمی دانه زیره به صورت خود بمالید.
- خاصیت ضد عفونی کننده آن به تقویت سیستم دفاعی بدن کمک می‌کند و با سرماخوردگی و آنفلوآنزا مبارزه می‌کند. مصرف یک فنجان چای ولرم (روزی ۲ تا ۳ بار) با زیره، زنجبیل و عسل تسکین دهنده است.
- زیره به هضم غذا کمک می‌کند.
- خاصیت ضد سرطانی دارد.
- دردهای قاعدگی زنان را کاهش می‌دهد و در دوران شیردهی باعث افزایش شیر مادران می‌شود.
- مو و ناخن را تقویت می‌کند.
- درمان طبیعی برای نفس تنگی است.
- حافظه را تقویت می‌کند.

زیره: بخاطر حاصل برداری و یا نمونه گیری، زیره نباید آنقدر پخته شود تا دانه های آن بریزند، زیره با بانچه های آن گرفته میشود و بعداً کوبیده میشود.

چگونه میدانیم که زیره پخته شده است؟ هنگامیکه دانه آن بدنجان گرفته شود و کمی سخت معلوم شود، وقت جمع اوری نبات خواهد بود، زیره باید بعد از پاک کاری بداخل خریطه های تکه انداخته شود.

اسپند: Syrian Rue (En.)

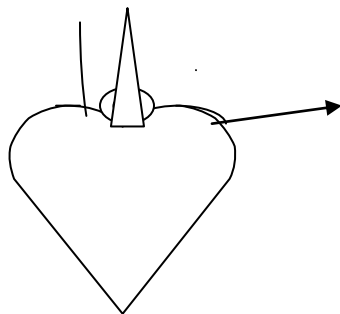
اسپند در اکثر حصص افغانستان یافت میشود و در نقاط مختلف ولایت بدخشان نیز به وفرت پیدا میشود. مردم افغانستان اکثر آنرا برای، دفع بدبویی خانه بکار میبرند، و هم در محیط ما شکل عنعنوی دیگری دارد که آنرا برای دفع نظر بد دود مینمایند، اسپند از جمله نباتات کاملاً طبی بوده، و دود آن انتی سپتیک میباشد، و بهترین دوا در طب یونانی محسوب شده

است، بکاربرده میشود. (Harmine) پوست اسپند جهت صرع (میرگی)، فلج، در حدود يك مثقال اسپند هرگاه پانزده شب متواتر خورده شود مریضی عرق النساء را تداوی خواهد کرد. دانه های اسپند خواب آور، معرق، ضد کرم و کرم کدو دانه، قاعده آور، ضد باد امعاء، نرم کننده سینه، زیاد کننده شیر مادران شیرده، زیاد کننده ادرار، مسهل سودا و بلغم میباشد. بر علاوه جهت صرع و هستری، فلج، جنون و سایر امراض دماغی و عصبی خوردن دانه های آن مفید است. 25 گرام اسپند در (۱۲۰) ملی لیتر آب جوش داده بعد از صاف نمودن با یکصد گرام عسل و (۷۰) گرام روغن کنجد مخلوط نموده روزانه سه قاشق خورده شود و این عمل مدت یکماه دوام کند نفس تنگی ضیق النفس را در مان مینماید، علاوه سرفه خشک و مرطوب را علاج خوبی است

هنگ : Ferule

هنگامیکه مرحله گل به اختتام رسید، ابتدا بته های هنگ را تشخیص و تثبیت نموده یک مقدار خاک آن بدور انداخته میشود، از برگهای زرد دانسته میشود که نبات پخته شده است، و برگهای آن بالای ریشه پاک شده نبات انداخته میشود تا شیرۀ آن کثیف نگردد، بعداً از یک پهلوی پوست آن به اندازه 5 ملی متر گرفته میشود و شیرۀ آن بالا می آید، بعد از زخم ساختن نظر به هوای ساحه شیرۀ آن گرفته میشود، در بعضی محلات یک روز بعد و در بعضی جاها 3 تا 4 روز بعد شیرۀ آن گرفته میشود، که جمعاً 14 تا 16 مرتبه میتوان

از یک نبات شیره گرفت، خوبترین اوج شیره در مرتبه هشتم است و بعد از آن نزول میکند و بالاخره در روزهای شانزدهم ختم میگردد.

محل زخم 5 ملی متر

پروسه شیره گیری 120 تا 150 روز را در بر میگیرد.

نگهداری هنگ: بعد از پاک کاری هنگ بداخل صندوقهای پاک انداخته میشود، از خاک وسایر نباتات مشابه نیز پاک گردد.

ارزش هنگ: از هنگ در از بین بردن کرم نباتات استفاده میگردد، همچنان بخاطر امراض مرگی نیز مورد استفاده دارد. همچنان در غذا نیز از آن استفاده میکنند.

تلخه که یا ارتیمیشیا:

دارای نوعیتهای مختلف بوده بدون ریشه تمام قسمتهای روی زمینی آن استفاده میشود، وقت بهره برداری آن هنگام شگوفایی آن میباشد. وقتیکه نبات جمع آوری میگردد در زیر سایه باید خشک گردد، چون نبات خیلی نازک است، تا مواد فعال آن بوسیله تابش آفتاب از بین نرود، بعداً پاک کاری گردیده بسته بندی میگردد، و بداخل خریطه ها گذاشته شده نگهداری میگردد، و بعداً سند گذاری میشود، از تخم آن برای امراض جلدی و از بوی آن بخاطر از بین بردن کویه استفاده میشود.

لست نباتات طبی که در ولسوالی های سرحدی (اشکاشم، زیباک و اخان و شغنان) پیدا میشود

شماره	نام محلی نبات	نام علمی	محل رویش	موارد استفاده محلی	ملاحظات
1	میوه گلخار	Rosa beggeriana Shrenk.	اشکاشم، و اخان، زیباک و شغنان	برای دفع تکالیف گرده	
2	راو	هنگ Ferula foetidissima	غاران اشکاشم و شغنان		

			Regel et Schmalh		
3	زرغول	زرغول	Berberis integerrima Bunge	اشکاشم، واخلان وزیباک	به میده شده گی اعضای بدن استخوان
4	شکسته بند	شکسته بند	Nepeta glutinoza Benth.	غاران اشکاشم	به میده شده گی اعضای بدن استخوان
5	پیاز کوهی	پیاز کوهی	Allium sp.	غاران اشکاشم	در غذا استفاده میشود
6	گندنه کوهی	گندنه کوهی	Allium sp.	غاران اشکاشم	در غذا استفاده میشود
7	جاروب پوش	جاروب پوش	Artemisia scoparia Waldst. et Kit.	اشکاشم، واخلان وزیباک	برای گشایش قبض، که از ریشه نبات استفاده میشود
8	لندرک			اشکاشم، واخلان وزیباک	برای خوش مزه ساختن غذا
9	سپند	اسپند	Peganum harmalal L.	اشکاشم، واخلان وزیباک	برای تکلیف معده، قبضیت و دود کردن استفاده میشود
10	کندک	تلخه که	Artemisia vulgaris L.	اشکاشم، واخلان وزیباک	از دانه آن برای سرما خورده گی واز برگ و ساقه آن برای حشرات سبزیجات و کویه و برای از بین بردن تب استفاده میشود
11	جمبلیک	جمبلیک	Ziziphora pamiroalaica Juz.	اشکاشم وزیباک	برای فشار بلند، تکلیف گرده وسرفه
12	زیره	زیره	Bunium persica (Boiss.) B. Fedtsch.	غاران اشکاشم	برای خوش مزه ساختن غذا و سرفه
13	سرخ چوک		Macrotomia euchroma (Royle) Pauls.	اشکاشم وزیباک	رنگ نمودن تار و گوش دردی و ضد سردردی (از ریشه آن استفاده میشود)
14	میوه سیاه خار	سیاه خار	Hippophae rhamnoides L.	اشکاشم، واخلان وزیباک	از روغن آن برای زخم استفاده میشود، برای زردی نیز استفاده میشود
15	آرتی	آرتی	Ribes	اشکاشم، واخلان وزیباک	برای فشار بلند، از برگ آن در عوض چای استفاده میشود

			yanczewskii Pojark.		
16	بندک که	اشکاشم، واخان وزیباک		برای فشار بلند	
17	اسپ خار	اشکاشم، واخان وزیباک	Equisetum arvense L.	از ریشه آن منحیث برس دندان استفاده میشود	
18	بنوش		بنفش Primula macrophylla D. Don	از گرد آن برای روشنایی چشم، وپلپل نیز از آن تیار میشود	
19	که ور		Capparis herbacea Willd.	آب آن برای حساسیتهای جلدی (باد بر)، برای فشار بلند و غذای خوب	
20	زرد سرک	شکاشم، واخان وزیباک	Achillea biebershteinii Afan.	برای تب و اسهالات	
21	ملخچ		شیرین بویه Glycyrrhiza uralensis Fish.	برای سینه بغل و تمام امراض ششها، و برای حیوانات شیرده بخاطر شیر زیاد داده میشود	
22	چیگار		سمازق	غذای مکفی	
23	پیچک	شکاشم، واخان وزیباک	گیای پیچک	برای سنگ گرده مورد استعمال دارد	
24	قلیتک	شکاشم، واخان وزیباک	گل سوسن Nepeta sp	برای فشار بلند و تکلیف گرده	
25	روین		Rubia tinctorium L.	برای دفع حشرات گزنده بخصوص کنه وزهر خورده کی	
26	پودینه		Mentha asiatica Boriss.	برای خشبو ساختن غذا، زخم معده و قبضیت	
27	قره قات		Ribes meyeri Maxim,	برای فشار بلند و تکالیف گرده	
28	کاسنی		Cichorium intybus L.	برای تب و اسهالات	
29	آب پتار			برای پندیده گی و درد پای	
30	تاج گل			برای قبضیت	
31	رشته کشک		Plantago mior L.	از برگ آن برای زخم واز دانه آن سرفه و قبضیت	

32	گوش خرک		برای پندیده گی و کشیدن مکروب از داخل پندیده گی و خشک کردن زخم
33	پچپچانک	<i>Urtica dioica</i> L.	برای روماتیسم و استخوان دردی گرده و تکلیف
34	شلخه	<i>Rumex crispus</i> L.	برای کرمهای معده و تب
35	نصوار دان دیوک (گل امبانک)		برای خشک نمودن زخم و جلو گیری از خونریزی
36	موملایی	زیبک	برای کمر دردی، لت خورده گی و غیره
37	قوزمه قره (بنکمبک)	شغنان	با ارزشترین غذا است
38	شیر خوار	شتر خار	برای پیچش و اسهالات
39	گل گرمش	<i>Alcea nudiflora</i> (Lindl.) Boiss.	برای نفس تنگی و همچنان منحیث شامپو بخاطر سرشستن نیز استفاده میشود
40	پودینه اسپه		برای تب لرزه و مورقه
41	عرق رسول	<i>Anafalis virgata</i> Thoms.	
43	دیکشکن		برای قبضیت و درد شکم
44	زوف		برای قبضیت و درد شکم و قلنج
45	بیخ رشقه للمی		برای بندش رگها
46	جوانی بادیان	<i>Apium graveolens</i> L.	برای قبضیت و فشار بلند
47	سفید پوشک		ریشه آن برای قبضیت
48	چرفچ		برای سرماه خورده گی، زخم و در غذا نیز استفاده میشود
49	سیر کوهی		برای فشار بلند
50	چرشچ		از دانه آن برای باد و ضد مکروب
51	مخالف که		ضد تب

52	چه بیر	ضد گرگ حیوانات و غذای مکفی مواشی
53	چوب گز	از روغن آن ضد دانه استفاده میشود
58	سرخ ساچ	از برگ آن برای پندیده پی پا و سرد زده گی
59	کت للمی	منحیث چای استفاده میشود و برای تکلیف کرده
62	شیرین که	برای قبضیت حیوانات و برای سلفه اسپ
63	خرناک	برای ترقیده گی جلد

از لست بالا بر می آید که نباتاتیکه در ولسوالیهای سرحدی و ولایت بدخشان قابل دسترس هستند تا کنون دست ناخورده بوده در صورتیکه از آنها بشکل علمی و تخنیککی استفاده شود، هم در سلامتی انسانها نقش مهم داشته و هم در اقتصاد خانوادهها تاثیر گذار خواهد بود. بنااً پیشنهاد مینمایم :

- 1- نباتات طبی سرمایه ملی کشور ماست، باید دقیق توسط متخصصین سروی شوند و مورد استفاده قرار گیرند، و بالای نباتات فقیر، مواجه به خطر در حال اضمحلال توجه جدی مبذول گردد
- 2- هر نبات انالیز شود و فیصدی مواد کیفی آن تشخیص داده شود
- 3- از نباتاتیکه در کوه ها، دره ها و دشتهای وزمینها بیکار افتیده اند استفاده شود
- 4- برای نباتات طبی مارکیت در داخل و بیرون از کشور جستجو شود
- 5- نباتات طبی تحت رهنمایی دولت بشکل معقول جمع آوری گردد تا از نابودی آن جلوگیری شود.

ماخذ:

- 1- مواد ورکشاپ نباتات طبی و اروماتیککی در افغانستان سال 2006 کابل
- 2- سایتهای مختلف انترنیتی
- 3- سروی نباتات طبی از خود محیط توسط همکاران تنظیم منابع طبیعی
- 4- معلوماتهای مردمان با تجربه محل
- 5-

ترتیب دهنده: سردار محمد دوست، مسؤل تنظیم منابع طبیعی دفتر ساحوی بنیاد آغاخان در اشکاشم، تاریخ ۲۶ نومبر ۲۰۱۴

همکاران: محمد امین، قدم شاه و جمعه خان
نظریات مفید خواننده گان محترم در تقویت نوشته مختصر ما سود مند پنداشته میشود.